

Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban

Csicseri Domonkos fia János három társával 1375. október 13-án, szombaton fegyveres kézzel támadt Ung megye hatóságára, vagyis az alispánra és a szolgabírákra, akik „törvényszékükön a szokott módon ülészttek”.¹ Akit az oklevelet olvasva az a kérdés érdekel, szétverték-e a megyei törvényszéket vagy nem, hamar választ kap kérdésére – az ilyen és hasonló botrányok után ugyanis minden esetben folytattak vizsgálatot, s a fennmaradt jelentések általában pontos leírást adtak az eseményekről.

Aki azonban arra kíváncsi, hogyan zajlott le az átlagos sedria, ahol semmiféle inzultus nem történt, kénytelen jóval tovább nyomozni. Ez a munka nem kecsegtet gyors és látványos eredménnyel: a szakirodalom érdekes módon épp a megyék működésével kapcsolatos legegyszerűbb kérdésekre – hol, mikor, milyen körülmények között végezték munkájukat – alig kereste a választ.² A helyzetet jól mutatja, hogy amíg a hiteleshelyekről már számos munkában jelent meg térkép, a hiteleshelyi jellegű tevékenységet ugyancsak végző sedriákat még soha nem ábrázolták ilyen formában.³ A magyarázat alighanem az oklevelek szűkszavúságában keresendő. Nézzük választott példánkat: a hatalmaskodásról jelentést készítő leleszi konventben éppúgy tudták, mint a címzett nádor kúriájában, mit jelent az ügyről készült hiteleshelyi jelentésben a tömör *more solito* kitétel, azaz milyen volt a „megszokott módon” tartott sedria, megyei törvényszék. Ma, több mint 600 évvel később azonban

1 „in sede ipsorum judiciaria more solito sedissent”: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. (= Sztáray) Szerk. Nagy Gyula. I–II. Bp. 1887–1889., I. 427.

2 Az eddigi kutatás alapvetően három kérdéskörre korlátozódott: a nemesi megye kialakulására, a megyei írásbeliségre és a megye feladataira. A legfontosabb munkák: *Török Pál*: A nemesi vármegye megalakulása. Kolozsvár, 1907.; *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. Bp. 1899.; *Gábor Gyula*: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Bp. 1908.; *Istványi Géza*: A megyei írásbeliség első korszaka. Századok (= Sz) 1937. 517–552.; *USő*: A megyei levéltárak első nyomai a XIV. században. Levéltári Közlemények 1937. 245–249.; *Borsa Iván*: Megyei levéltári fondképződés a 14. században. In: Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1993. 31–43. Jóval többet is tudhatnánk a megyékről, ha készültek volna megyemonográfiák, ilyenekkel azonban – figyelmen kívül hagyva néhány rendkívül elavult munkát – egyelőre csupán eggyel rendelkezünk, *Holub József* befejezetlen művével. *Holub József*: Zala megye története a középkorban. Pécs, 1929. Reményt keltő, hogy nagyrészt elkészültek Pest megye monográfiájának kéziratjai, s készül Veszprém megyéé is.

3 Kiváltságolt települések és hiteleshelyek a 13. századi Magyarországon. In: Virágkor és pusztulás. A kezdetektől 1606-ig. Magyarország története térképeken elbeszélve. (= História-atlasz) I. Összeáll., szerk. Glatz Ferenc. H. és é. n. 27.; Hiteleshelyek a 13. században. In: A magyarok krónikája. Összeáll., szerk., az összefoglaló tanulmányokat írta: Glatz Ferenc. Bp. 1996. 87.

oklevelek tucatjait kell átnézni csak ahhoz, hogy megtudhassuk, Ung megye hatósága melyik településen, a hét melyik napján tartotta törvényszékét.

A hatalmaskodás idején Ungban a megye déli részén, az Ung folyó ágai közti síkságon fekvő Kaposon tartották a sedriát, immár hatodik évtizede. 1316-ból maradt ránk a legkorábbi keltezési hellyel ellátott megyei kiadvány, amely szombati napon, Kaposon kelt.⁴ A név egyébként két települést takart: Kiskapost, a leleszi prépostság birtokát, és a vele egybeépült Nagykapost, amely 1332-ben Nyevickéhez tartozó várföldként került a Drugetek birtokába.⁵ Kis- és Nagykapos együtt a megye legnépesebb települése volt: az 1427. évi kamarahaszna-összeírásokban Nagykaposon 103, Kiskaposon 26 portát (együttesen 129 portát) vettek számba. Ezt a számot csak Ungvár közelítette meg 113 portájával, a megye többi települése messze lemaradva kullogott mögöttük.⁶ A megyei törvényszéket kialakulásától fogva Kiskaposon tartották – ezt olykor a dátumban jelezték is⁷ – a hetipiacot viszont Nagykaposon; a sedria napja a vásár napjára, szombatra esett.⁸

A 14. században minden más szempont szerint is Kapos volt a megye legjelentősebb települése: a legsűrűbben települt vidéken, főútvonal mellett feküdt, birtokosai, a Drugetek nem csak a megye leggazdagabb birtokosai voltak, de általában ők viselték az ispáni tiszteletet is.⁹ 1379-ben egy oklevélben Kapost mint sedriahelyet a megye székhelyeként említették. Jelentőségét a középkor végéig megőrizte, a vezető helyet azonban a 15. század közepére egyértelműen Ungvár vette át: a Drugetek egyik székhelyeként 1437-re népessége meghaladta Kaposét, s a 15. század végén már a megye is itt tartotta törvényszékét.¹⁰ A stagnáló Kaposról a megye áttette székhelyét a dinamikus fejlődő Ungvárra – vélhetnénk. A dolog azonban ennél kissé bonyolultabb: 1473-ban. Pálóci Imre ispánsága alatt a sedriahely a család birtokközpontjába, Pálócra került (valószínűleg az ispán határozott igényére). Innen költözött a megye az 1490-es években Ungvárra, a 16. század elején újra Kaposra, 1507-ben Ungvárra, majd 1512-ben ismét Kaposra.

A sedriát Kaposon mindig szombaton, Pálócon hétfőn, Ungváron pedig előbb csütörtökön, majd kedden tartották.¹¹ A három ungi sedriahely kiválasztása mellett – úgy tűnik – különböző indokok eltérő mértékben játszottak szerepet. A példa alapján magától adódik a kérdés: milyen szempontok szerint választott magának a megyék hatósága székhelyet, illetve hogy ők választották-e? Ezek a szempontok

4 Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (=MOL DI) 32 131.

5 *Engel Pál*: Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmond-korban. (Adatok Magyarország középkori demográfiájához). Sz. 1985. 957.

6 *Engel Pál*: Kamarahaszna-összeírások 1427-ből. Bp. 1989. (Új Történelmi Tár 1.) 166.

7 Pl. 1427: Sztáray II. 268.; 1437: Sztáray II. 330.

8 *Engel P.*: Ung i. m. 957.

9 *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. (= *Engel*: Arch.) Bp. 1996. 219.; *Uő*: A magyarországi birtokszerkezet átalakulása a Zsigmond-korban. (Őt északkeleti megye példája). In: Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged, 1995. 155.

10 *Engel P.*: Ung i. m. 957.

11 Pálóc, 1474: MOL DI 32 155., 69 852., Ungvár, 1491: MOL DI 69 872., Kapos, 1502: MOL DI 21 108., Ungvár, 1507: MOL DI 73 434., Kapos, – 1512: MOL DI 47 000., 73 440., Ungvár, 1522: MOL DI 47 476.

mennyiben voltak azonosak az ország különböző megyéiben, azaz megállapítható-e valamilyen törvényszerűség a sedriahelyek kiválasztásánál?

A nemesi megye intézménye kevés kivételtől eltekintve a 14. század első évtizedeire az ország egész területén kialakult.¹² Feladatait alapvetően két fórumon látta el: az egy vagy több megyének tartott, rendszerint a nádor (esetleg más báró) vidéki bíraskodási helyéül szolgáló közgyűlésen és a megyei törvényszéken, a *sedes judiciarián* vagy sedrián. Amíg azonban a közgyűlést alkalmanként hívták össze, s két közgyűlés között gyakran évek teltek el, a sedria, amelyet hetente vagy kéthetente, ugyanazon a helyen tartottak, maga volt az állandóság. „A sedria a hivatalos vármegye” – összegezte máig alapvető munkájában Török Pál,¹³ s e gondolatmenetet folytatva logikusan nevezte a sedriahelyet megyeszékhelynek a szakirodalom, annál is inkább, mert olykor maguk a megyék is használták törvényszékük helyére a *locus katedralis* megnevezést.¹⁴

A megyeszékhely fogalom pontos használatához azonban nem árt kiküszöbölni egy gyakori hibát: az irodalomban általánosan követett gyakorlat, hogy megyeszékhelynek neveznek minden helyet, ahol a megye tevékenykedik, így a közgyűlés helyét is. Ebbe a csapdába a kérdés szinte valamennyi kutatója belesétált,¹⁵ holott a két helyszín elkülönítése meglehetősen egyszerű: a közgyűléseket általában nem valamely településen, hanem mellette, a nyílt mezőn tartották, s ezt a dátumban is feltüntették. Noha előfordult, hogy a közgyűlést a sedriahely mellett tartották, ez volt a ritkább megoldás – azt a települést pedig, ahol csak egy-egy közgyűlést rendeztek, sedriát nem, felesleges megyeszékhelynek nevezni. Bővében leszünk a megyeszékhelyeknek akkor is, ha csak a sedriahelyeket vesszük számba. Magyarországon a 15. században a megyék száma – Szlavónia megyéi nélkül is – meghaladta a hatvanat, a sedriahelyek száma azonban ennél jóval több volt: a jelenleg ismertek száma mintegy 140-re rúg, a tényleges szám azonban – mivel olyan megye is van, ahonnan alig egy-két oklevél maradt csupán fenn – körülbelül 150–160 lehetett. Közel másfél száz települést kell tehát vizsgálatunk körébe vonni. Ezekről a településekről egyelőre csupán azt a valamennyiükre jellemző sajátosságot ismerjük, hogy hosszabb-rövidebb ideig otthont adtak a megyei intézménynek. Együttes vizsgálatuk célja éppen az, hogy más közös tulajdonságokat is felfedezzünk ebben a körben.¹⁶

A települések megyénként, azon belül időrendbe állított sora (lásd külön) első látásra meglehetősen eklektikus képet mutat, közös tulajdonságot a táblázat egyszerű átolvasásával lehetetlen felfedezni. A néhány portás falutól (pl. az abaúji Bozita vagy Garadna) az ország legjelentősebb városaiig (Pozsony, Szeged) terjed a sor, közülük némelyek csupán egy-két évig, mások több évszázadon át szerepeltek

12 A megye intézménye a 14. sz. második felében. (A térképet tervezte *Zsoldos Attila*.) In: Korai magyar történelmi lexikon. (9–14. század). Főszerk. Kristó Gyula. Bp. 1994. 488–489. k.

13 *Török P.*: i. m. 35.

14 *Gábor Gy.*: i. m. 40.; MOL Diplomataikai Fényképgyűjtemény (= Df) 219 842., 210 561. és 210 563.

15 *Gábor Gy.*: i. m. 45.; *Havassy Péter*: Heves megye középkori tisztségviselői. Eger, 1986. 62–64.

16 A tanulmány egy készülő nagyobb munka, Magyarország világi archontológiája 1458–1526 anyaggyűjtésére épül, a korábbi adatokat az esetek többségében *Engel*: Arch. jelzetei alapján kerestem elő.

sedriahelyként. Legkorábbi adataink a 13. század legvégéről, III. András uralkodásának évtizedéből származnak: az egri káptalan megbízottja a gömői udvarispánt és a négy szolgabíróat keltezetlen, de az 1290-es években írt oklevele szerint „*in villa Gumur in sede judiciali*” találta, Zemplén megye hatósága Zemplénben, Beregé pedig Beregszászon (*in Lupret Zaza*) állított ki oklevelet 1299-ben.¹⁷ A megyeszékhelyek feltűnése, majd állandóvá válása egyébként nem egy megyében évtizedekkel később következett be, mint a megyei testület felállása. Jó néhány megyében – pl. Arad, Bodrog, Somogy, Temes, Turóc, Valkó – a 14. század első felében kiállított megyei okleveleken még nem szerepel keltezési hely, Liptó megyében pedig még a 15. század elején sem tüntették fel a kiállítási helyet.¹⁸ Ezekben az esetekben csak találgathatunk, hogy hol tartották a megyei ítélszéket. Liptóban a 15. század közepétől tudjuk, hogy Boldogasszonyfalván tartották a sedriát – vajon feltételezhetjük-e, hogy korábban is ott volt a székhely? Az biztos, hogy Magyarország egyik legnagyobb oklevél-hamisítási ügyének kivizsgálására 1391. szeptember 13-ára összehívott megyei közgyűlés itt, Boldogasszonyfalván ülésezett, a közgyűlések helye azonban nem feltétlenül egyezett a sedriahellyel, noha erre is bőven akad példa.¹⁹

A megyék körülbelül egyharmadában sikerült elsőre megtalálni az ideális székhelyet. Közülük a legnagyobb karriert egyértelműen Gömör (a későbbi Sajógömör) érte el: nem egyszerűen egyike volt a legkorábbi sedriahelyeknek, de néhány évet leszámítva – amikor a megyei hatóság a közeli Tornallyán ülésezett – az egész középkor folyamán helyt adott a megye hatóságának, sőt az újkorban is megyeszékhely maradt. A másik két 13. századtól ismert sedriahely közül Beregszász ugyancsak hosszú ideig, 1492-ig töltötte be a megyében ezt a szerepet, Zemplén ellenben csak a 14. század első felében, majd a 16. század elejétől fogadta a törvényszéket. Gömörhöz hasonlóan mindvégig (vagy szinte mindvégig) megyeszékhely volt a Baranya megyei Nagyfalva, Bars, Komárom, Nyitra, Sáros, Somogyvár, Szepesváralja, Temesvár, Trenecsén, Vasvár, Veszprém, és Zala megyében Kapornak. Ugyan nem az első székhelye volt Heves megyének Verpelét (korábban Kompolt töltötte be ezt a szerepet), mégis ebbe a sorba kívánczok, 1355-től ugyanis folyamatosan itt ülésezett a megye hatósága. Csak a 14. század második felében, illetve a 15. század elején bukkant fel a forrásokban, attól kezdve azonban megszakítás nélkül sedriahelyként szerepelt a már említett Liptó megyei Boldogasszonyfalva, Győr, Csanád, a

17 Gömői: Hazai Okmánytár. VII. Kiad. Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső. Bp. 1880. 317. említi: *Gerics József*: Árpád-kori jogintézmények és terminológia törvényhozásunk egyik keltezetlen emlékében. In: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Bp. 1995. 256.; zempléni: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* (= CD) Studio et opera Georgii Fejér. VI/2. Budge 1830. 215.; beregi: CD VI/2. 216.

18 Arad: MOL DI 91 536. (1359); Bodrog: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. 11. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső. Pest, 1872. 560. (1354); Somogy: Anjoukori okmánytár. *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.* (= AO) V. Szerk. Nagy Imre. Bp. 1887. 174. (1348); Teres: MOL DI 42 011. (1376); Turóc: MOL DI 65 672. (1398); Liptó: MOL DI 43 157. (1412!).

19 Liptói registrum, az ügy rövid áttekintése: *Csukovits Enikő*: Átkos emléké János deák és társai. Oklevél-hamisítás, 1391. *História* 1996. 4. sz. 9–10. (A turóci vizsgálat helyszíne Szentmárton volt, ugyancsak sedriahely – Turócsra ld. *Borsa Iván*: Turóc vármegye ispánjai és alispánjai 1526-ig. Levéltári Közlemények 1989. 199–218.)

Máramaros megyei Sziget, Szentmárton Turóban vagy az ugocsai Sásvár. A szűkösebb források és a megyei intézmény kisebb jelentősége ellenére a 14. századtól biztos három erdélyi megyeszékhely – a Doboka megyei Bonchida, a Kolozs megyei Apahida és a hunyadi Barcsa – folyamatos működése is. A nemesi megye kialakulásától a 15. század végéig – 16. század elejéig folyamatosan megyeszékhelyként szerepelt, ekkor azonban elhagyta a megye a Hont megyei Hídvéget (1494), a Kraszna megyei Nagyalut (1516), a Csongrád megyei Szegedet és átmenetileg a Zala megyei tapolcai szék székhelyét, Tapolcát (1486) – Pozsony megye hatósága valamivel korábban, az 1470-es években költözött Pozsonyból a csallóközi Somorjára, Borsodé az 1460-as évek elején Szentpéterről Miskolcra.²⁰

A fentebb felsorolt megyék mellett akadtak olyanok is, ahol többször is változott a székhely, közülük azonban gyakori helyváltoztatásaival különösen három megye emelkedik ki. Feltűnően gyakran váltott székhelyet Sopron megye, teljesítményével azonban még így is lemaradt Szabolcs és főleg Szatmár megye mögött. Sopronban a sedria kezdetben Hegykőn ülésezett, és mai ismereteink szerint a 15. század végéig legalább tízszer költözött, mire megállapodott a korábban már két alkalommal néhány évtizedig sedriahelyként szereplő Újkéren. Az ugyancsak Sopron megyéhez tartozó, de önálló törvényszékkel rendelkező Rábaköz-szék ehhez képest ugyancsak szolidnak bizonyult ismert három sedriahelyével.²¹ Szabolcs megye helyváltoztatásainak száma meghaladta a tucatot, a kör közepén azonban jelképesen és földrajzi értelemben is Kálló állt: a településen 1319-ben tartottak először sedriát, s noha a következő három évtizedben többször helyezték át a törvényszéket más közeli településre, a megye újra és újra visszatért Kállóra, hogy 1356 után egy évszázadig ott is maradjon. (1459 után Apagy volt a megyeszékhely.) Több mint húsz alkalommal költözött az ebből a szempontból rangelső Szatmár megye, amely 1316-tól 1526-ig, azaz bő kétszáz év alatt 11 helyszínt próbált ki. A népes mezőnyből két település, Csenger és Dománhida emelkedett ki: mindkettő többször is szerepelt a 14. század gyakori váltásai során, végül 1384-től a megyei hatóság Csengeren állapodott meg egészen a 16. század elejéig, amikor vele szemben ismét Dománhidát részesítették előnyben.²² Akár egy, akár tucatnyi székhelye volt azonban egy-egy megyének, a

20 Jelzeteket ld. a táblázatnál.

21 Néhány megyében több ítélőszék is működött: Sopron megyéhez hasonlóan – ahol a Rábaköz falvai számára külön szék jött létre – két ítélőszék volt Veszprém (Veszprém mellett külön Vásárhely-szék) és Fejér megyében (a Fehérváron működő sedria mellett a később önállósodó Solt-szék), három szék Zala megyében (a kapornaki és a tapolcai, valamint a renneki szék). Önálló széke volt a szepesi lándzsás falvagnak is, amelyet a tulajdonképpeni Szepes megye székétől való megkülönböztetés érdekében *sedes superior* néven is emlegettek. Ld. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp. 1890. 245. Feltételezhető, hogy két ítélőszék volt Krassó megyében is. Ld. 28. jegyz. Az egy megyén belüli több ítélőszék kialakulásának okával, a székek megyén belüli működésével még senki nem foglalkozott, pedig a kérdés alapos elemzést érdemelne. A Rábaköz-székre vonatkozó adatok ld. Sopron vármegye története. Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre. I–II. Sopron, 1889–1891.

22 A Szabolcs és Szatmár megyei adatok elsősorban a Kállay család levéltárából származnak. 1386-ig kivonatos közlésük: A nagykállói Kállay-család levéltára. (Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai.) (= Kállay) I–II. Bp. 1943. (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Kiadványai 1–2.)

választási elvet továbbra sem ismerjük. Hiába tételezzük fel (valószínűleg joggal), hogy azokban a megyékben, ahol évszázadokon át kitarítottak valamelyik település mellett, minden szempontból alkalmas székhelyet sikerült választani, akkor sem jutunk közelebb a megoldáshoz, ha csak az évszázadokon keresztül működő megyeszékhelyeket vesszük számba. Hiszen miben hasonlít egymásra például a két Nagyfa-lu és a püspöki város Győr vagy Nyitra? Vizsgálatunk tárgya tehát továbbra is valamennyi ismert sedriahely – az „ideálisnak” tekintett székhelyekhez azonban a későbbiekben még visszatérünk.

Az összegyűlt sedriahelyek között feltűnően sok régi ispáni székhely szerepel: Arad, Bács, Bars, Békés, Bodrog, Csanád, Esztergom, Fehérvár, Gömör, Győr, Komárom, Krassóvár (Haram), Nyitra, Pozsegavár, Pozsony, Sáros, Somogyvár, Szepesvár(álja), Szolnok, Temesvár, Trencsén, Valkóvár, Vasvár, Veszprém, Zaránd és Zemplén. Jogfolytonosságról ennek ellenére csak néhány esetben beszélhetünk: a hagyományos ispáni várak nagy része ugyanis a 13. század második felére már elvesztette évszázadok óta viselt funkcióját, s a 14. századra már csak romjai álltak a nevével viselő település mellett vagy közelében. A felsoroltak közül csupán Komárom, Pozsegavár, Pozsony, Sáros, Szepesvár, Temesvár és Trencsén volt a 14. században is ispáni székhely – ezeket a várakat ugyanis az új követelményeknek megfelelően átépítették, más megyékben azonban az ispán valamelyik újonnan emelt várba költözött²³ (Ráadásul a fentebb felsorolt székhelyek egy része – Arad, Bács, Zaránd – csak más településeket felváltva, a 14. század végén vagy a 15. században lett megyeszékhely.) Fontos viszont megemlíteni, hogy a hét régi-új ispáni vár várnagya – kevés kivételtől eltekintve – a megye alispánja volt, és mint köztudott, a megyei törvényszéket általában nem az ispán, hanem az alispán szokta vezetni. Speciális helyzete ellenére ebbe a körbe tartozik Esztergom is: itt az ispáni tisztet örökös joggal az érsekek viselték, az alispánok általában – amennyire a szűkös forrásokból kitérünk – az esztergomi várnagyok voltak.²⁴

Vizsgálódásunk körébe ezek után érdemes bevonni az új ispáni székhelyeket is. Baranya megyében a 14. század elején a Kőszegiek viselték az ispáni méltóságot, s ők birtokolták azt a Harsány várát, amely 1316-tól, azaz visszafoglalásától mint királyi vár a baranyai ispán tisztségéhez tartozott. Nagyfa-lu Harsány közvetlen szomszédságában feküdt, s már a 14. században Harsány tartozéka volt.²⁵ Az ispáni honorvár és a sedriahely közötti szorosabb kapcsolatra nem a baranyai az egyetlen példa. Csongrád megyében – Sároshoz vagy Komáromhoz hasonlóan – egybeesett az ispáni és megyeszékhely: a Szegeden található vár 1315-ben került királyi kézre, et-

23 *Engel Pál*: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. Sz. 1982. 900.: „A több mint 150 királyi várból mindössze nyolc [...] volt valamilyen formában hagyományos ispáni székhely” – az *Engel Pál* által említett nyolcadik székhely, Keve vára összeállításunkban azért nem szerepel, mert Keve megyétől jószerével nem maradt fenn oklevél, így sedriahely mivoltát sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudjuk.

24 *Engel*: Arch. – ld. a megfelelő megyék adatsoránál. Az ispán és az alispán feladataira: *Gábor Gy.*: i. m. 46–84., *Török P.*: i. m. 27–29.

25 *Engel*: Arch. 325.; *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. (= *Györffy*) I–III. Bp. 1987., I. 313., 345.; *Csánki D.*: i. m. II. Bp. 1894.

től kezdve várnagysága az ispáni tisztséghez kapcsolódott. A Heves megyei Verpelét Sirokhoz tartozott, alig néhány kilométernyi távolságra a vártól, a honti Hídvég Drégely vár alatt feküdt (a 15. században az ekkor már magánkézen lévő vár tartozéka volt, hogy korábban is Drégelyhez tartozott, nem bizonyított). A Nógrád megyei Surány, ahol a 14. században ülésezett a sedria, Szandavár szomszédosa és tartozéka volt. Abaújban a 14. században – a rövid időre felbukkanó Bozita és Forró mellett – Középnémeti, majd Garadna szerepelt sedriahelyként. A közeli Gönc vára Aba Amadé nádor központja volt (itt rendezte be udvartartását, és innen kormányozta az uralma alá tartozó vármegyéket), 1316-tól kezdve pedig az újvári ispánságot viselő Drugetek ültek benne, egy időre Druget Vilmos Garadnát is a gönci uradalomhoz csatolta.²⁶ Bars nem volt Léva tartozéka, de közelsége miatt könnyen elérhető volt Léváról, az ispáni székhelyről, akárcsak a rábaközi sedriahelyek Kapuvárról, vagy Turócszentmárton Szklabinýáról.²⁷

Borsod megye ispánságát 1359-ben egyesítették a diósgyőri várnagysággal, s ettől kezdve a két tisztség szinte megszakítás nélkül kapcsolódott össze. Mindkét borsodi sedriahely Diósgyőr tartozéka volt, a 14. században azonban még Szentpéter volt a népesebb, jelentősebb hely. Ez Diósgyőrtől kissé távolabb feküdt, így az ispánnak valószínűleg nem kis része volt abban, hogy a sedria a közelebbi Miskolcra költözzék. Feltételezésünk helyességét alátámasztani látszik az a tény, miszerint a borsodi ispánok az országos gyakorlattól eltérően – amely szerint a sedriát az alispánok tartották – gyakran maguk vezették a törvényszéket.

Az egyre szebben körvonalazódó képet azonban számos ellenpélda árnyalja, több megyében ugyanis a sedriahely várakozásainkkal ellentétben meglehetősen távol feküdt az ispáni vártól. A beregi ispánság és a munkácsi várnagyság a 14. század elejétől kezdve szorosan kapcsolódott egymáshoz: a munkácsi várnagy tisztét általában az ispánok, ritkábban az alispánok viselték. A nemesi megye székhelye azonban nem itt, hanem a 30 kilométernyire, közel egynapi járóföldre fekvő Beregszászon volt. (Beregszász egyébként birtokjogilag beleillene a koncepcióba, hiszen a 14. századtól a munkácsi váruradalomhoz tartozott.) Jóval nagyobb távolságot kellett rendszeresen megtennie a krassói alispánnak, aki egyben a megye legfontosabb királyi várának, Haramnak a várnagyságát is viselte. A megye által kibocsátott oklevelek alapján megállapítható, hogy Krassóban két helyen tartottak sedriát, a Duna melletti Haramban, és a megye északi felében, Mezősomlyón – a két sedriahely közötti távolság több mint kétszerese volt a Munkács–Beregszász köztinek. Ráadásul a két megyeszékhely nem egymást követően, hanem a nem túl nagyszámú adat ellenére is, legalábbis a 14. században jól kivehetően egymás mellett töltötte be ezt a szerepet. Minden jel arra mutat, hogy Krassó megyében – noha ezt egyetlen oklevélben sem olvashatjuk – két megyei ítélőszék létezett, a harami és a mezősomlyói, a harami

26 Engel: Arch. – ld. a fent említett váraknál, továbbá Abaúj: *Györffy* I. 89., Heves: *Havassy P.*: i. m. 62.

27 Bars 1331-ben I. Károlytól kapott kiváltságlevele értelmében a barsi hospesek semmilyen vonatkozásban nem tartoznak a barsi ispán és a lévai várnagy alá. Ld. *Györffy* I. 433.; Turócszentmárton 1340-ben kapta Korpona jogát, ld. *L'ubomír Juck*: *Vsady miest a mestečiek na Slovensku* (1238–1350). Bratislava, 1984. 130. 157. sz.

várnagyi tisztet is betöltő alispán pedig váltakozva tartott sedriát az egymástól több mint egynapi távolságra fekvő két székhelyen.²⁸ Noha más megyében a távolság már nem volt ilyen nagy, nem feküdt közel egymáshoz az ugocsa Sásvár és Nyalábvár vagy a Máramaros megyei Huszt és a sedriának otthont adó Sziget. A Bihar megyei sedriahelyek (Pályi, Micske) a megye közepén, Várad körül terültek el, míg az ispáni vár, Sólyomkő messze keleten, a hegyek között emelkedett. A 14. században az ország egyik legjelentősebb ispáni tisztsége volt a sopronival egyesített vasi ispánság. A királyi várak közül Sárvár és Kőszeg egyaránt kedvelt lakóhelye volt az ispánoknak – a sedriahely azonban egész korszakunkban Vasvár maradt.²⁹ Felsorolt példáinkon túl voltak olyan megyék is, ahol már a 14. században sem volt királyi vár: közéjük tartozott a székhelyét gyakorta váltogató Szabolcs éppúgy, mint a keveset vagy egyáltalán nem költöző Békés, Bodrog, Gömör, Győr vagy Somogy. Ha adatainkat valamelyest összegezni akarjuk, felelős eredményre jutunk: noha jó néhány esetben tapasztaljuk (vagy legalábbis jó okkal tételezzük fel), hogy az ispáni székhely elhelyezkedése befolyásolta a nemesi megye sedriahely-választását, a kettő közti kapcsolatot – az ellenkező adatok miatt – nem tekinthetjük alapvető, s főleg nem egyetlen kiválasztási szempontnak.

Mint az ispáni székhelyek kapcsán már kiderült, a települések egyik jelentős csoportja – legalábbis a 14. században – királyi birtokban volt. Ez a csoport nemcsak az ispáni honorbirtokokból és tartozékaik köréből állt, de idetartozott például a Sopron megyei Csepreg vagy a vasi Vasvár is (melynek másik birtokosa a vasvári káptalan volt).³⁰ A királyi kézen lévő sedriahelyek mellett jelentős számban találunk kis- vagy köznemesi, valamint egyházi birtokban lévő településeket. Kisebb részben kisnemesi, nagyobb részben köznemesi birtokban volt valamennyi abaúji, majdnem minden soproni, közép-szolnoki, szabolcsi, szatmári sedriahely, helyi nemesi családok kezén volt többek közt az Ugocsa megyei Sásvár, a kalocsai érsekkel közösen birtokolták köznemesek Soltot, Solt-szék központját.³¹ Ugyancsak a kalocsai érsek birtokolta Bácsot és a hozzá tartozó Várfalvát, püspöki kézen volt Csanád, Győr (amely részben a királyé), Nyitra, vagy az erdélyi püspök birtokában lévő Közép-Szolnok megyei Tasnád. Meglehetősen sok település volt káptalanok vagy konventek kezén: a birtokosok közt szerepelt a bizerei (Bizere, Szombathely–Arad m.), a kapornaki (Kapornak–Zala), a szentjánosi (Szentjános–Bihar) és a kolozsmonostori apátság (Apáthida–Kolozs), az aradi (Arad), a váradi (Micske–Bihar) és a hájszentlőrinci káptalan (Hájszentlőrinc–Bodrog), a fehérvári keresztes konvent

28 Borsod: *Engel*: Arch. 118.; *Győrffy* I. 748.; *Csánki D.*: i.m. 1. 166–167.; Bereg: *Győrffy* I. 532–533.; Krassó: *Győrffy* III. 493., a fenti következtetésre jutott már *Pest y Frigyes is. Pest*, *Frigyes*: Az eltűnt régi vármegyék. 1. Bp. 1988. 415.; *Pesty Frigyes*: Krassó vármegye története. II. Bp. 1884. 205.

29 *Engel P.*: Honor i. m. 910–913.; *História-atlasz* 36–37.

30 Csepreg és Vasvárt az uralkodó magának tartotta fenn, az ispáni joghatóság alóli mentességüket királyi kiváltságlevél biztosította. Ld. *História-atlasz* 36. Vasvár kiváltságlevele: 1279; *Elenchus fontium historiae urbanae*. 3/2. Szerk. Kubinyi András. Bp. 1997. 71.

31 A birtokokra vonatkozó adatok – ahol egyéb munkára nem hivatkozom – a következő munkákból valók: *Csánki D.*: i. m.; *Győrffy*; *Engel*: Arch. (Id. az egyes váraknál), továbbá *Engel Pál*: A magyar világi nagybirtok megszólása a XV. században. I–II. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyve 4–5. Bp. 1968., 1971.

(Halászi–Keve), a felhévizi stefaniták (Budafelhévíz–Pilis), a leleszi premontrei prépostság (Kapos–Ung), a somlóvásárhelyi apácák (Apácavásárhely–Veszprém), valamint a lövöldi karthauziak (Tapolca–Zala).

A világi nagybirtok aránya – az országos trendnek megfelelően – a Zsigmond kori adományozások után nőtt meg.³² A 14. század elején még tartományúri kézen levő települések I. Károly győzelmeivel sorra királyi kézre kerültek, s általában a század végéig – a 15. század elejéig ott is maradtak (pl. a Kőszegiekől visszaszerzett Baranya megyei Nagyfalú vagy a Csák Mátétól visszafoglalt Komárom, Trencsén). A 14. században csupán a Drugetek és a Lackfiak birtokoltak olyan települést, amely ott-hont adott a megyei törvényszéknek: 1342-ig a Drugeteké volt Zemplén és az ungi székhely Kiskaporról egybeépült, gazdaságilag jelentősebb Nagykapos (1437-ig), a Lackfiaké pedig a tolnai Görbő. 1387-ben a Csetnekieké lett Szanda (s vele tartozéka, Surány), a Perényieké Terebes, a Bánfiaké a Doboka megyei Bonchida, 1388-ban a Kórógyiaké a baranyai Harsány a sedriahely Nagyfalúval. A Tarjak 1389-ben megkapták a hevesi Sirok várát s vele a megyeszékhely Verpelétet, 1390-ben pedig a honti Drégelyt s természetesen a hozzá tartozó Hídvéget.³³ Ebben az évben került a Kani-zsaiak birtokába a Sopron megyei Cseprek, valószínűleg 1411-ben lett a rác despotái Becse. 1423-ban kapták a Gersei Petők Vasvárt, 1430-ban a Tallóciak Valkóvárt, 1438-ban a Pálóciak Szolnokot, 1439-ben a Perényiek Sáróst, a Tamásiak Pozsegavárt, 1440-ben a Szécsiek Komáromot. A 15. század folyamán általában zálogbirtokos kézen lévő Trencsént a század végén, 1493-ban kapták adományul a Szapolyaiak.³⁴ A világi nagybirtokos és a megyeszékhely közti kapcsolat azonban összetettebb annál, mintsem hogy kimerüljön a sedriahelyek eladományozásában. Mint ahogy a 14. században számos esetben fedezhettünk fel kapcsolatot az ispáni honorbirtok és a sedriahely között, ugyanúgy találhatunk a 15. században több esetben összefüggést egy-egy ispán magánbirtoka és a megyeszékhely-változás közt. Pálóci Imre ispánsága idején került Ung megye székhelye a családi rezidenciahelyre, Pálócra, Szécsényi László ispánsága alatt a nógrádi székhely Szécsénybe.³⁵ 1494-ben helyezték át Szentgrótról Szántóra Zala megye egyik törvényszékét – az ispán ekkor Gersei Pető Miklós volt, Szántó birtokosa. Erről az utóbbi esetről kivételesen alapos ismeretekkel rendelkezünk: a változás sokaknak nem tetszett, s szerették volna Szántóról máshova helyezni a sedriát, a Gerseiek azonban ragaszkodtak a vélhetőleg általuk javasolt székhelyhez. 1497-ben II. Ulászló Gersei Pető Miklós és János panaszára úgy rendelkezett, hogy a sedria továbbra is maradjon Szántón. Időközben sikerült az ítélőszékhez tartozó nemességet is megpuhítani, a királyi parancsot kézbesítő kapornaki konvent ugyanis már azt jelentette, hogy mindenki a szántói sedriát támogatja.³⁶ E néhány pél-

32 Részletesen kifejti: *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). Bp. 1977.

33 *Engel P.*: Királyi hatalom i. m. 215–223. (táblázatok), Lackfiakra, Tariakra ld. *Engel Pál*: Zsigmond bárói: rövid életrajzok. In: Művészet Zsigmond király korában. I. Bp. 1987. 427., 452.

34 Ld. 31. jegyz.

35 Ld. 11. jegyz. Szécsényi László 1440–1460 közt volt ispán (*Engel*: Arch. 158.) Szécsényre pl. MOL DI 57 125. (1451).

36 MOL DI 93 666. – az esetet ismerteti: *Holub J.*: i. m. 217.

da ellenére a megyeszékhelyek ritkán költöztek az egymást váltó ispánok ízlése szerint – hogy a már említett Ung megyénél maradjunk, a 16. század elején (1505–1513) Pálóci Antal volt az ispán, a sedria azonban Kaposon, majd Ungváron ülésezett, ezáltal nem költöztették Pálócra.³⁷

Mivel a törvényszéknek helyet adó települések birtokosai közt a királytól a kisenemesig, az érsektől a szerzetesrendekig a legkülönbözőbb személyek és testületek fordultak elő, biztonsággal leszögezhetjük, hogy a birtokos személye nagyon ritkán – lásd fenn – befolyásolta a megyei hatóságot a székhely-választásban. Hasonlóképpen nem játszott komoly szerepet a település nagysága és jogi minősítése sem. A megyeszékhelyek között közel fele-fele arányban találunk falvakat, illetve mezővárosokat és városokat. Ez az arány persze nem fejezi ki pontosan a valóságot, a falvak nagy számáért ugyanis csupán néhány megye felelős: Abaúj, Arad, Bihar, a sokat költöző Sopron, Szabolcs és Szatmár, valamint Szolnok és Tolna. Ha sorra vesszük a hosszú időn át működő, „ideális” megyeszékhelyeket,³⁸ ebben a körben már csak négy falut találunk (Nagyfalu, Verpelét és az erdélyi Apahida, Barcsa), többségük a 14. század derekától használt fogalommal mezővárosnak, oppidumnak nevezett települések közé tartozott. Hajnik alapvető munkájában leszögezte: a sedriát a megye olyan helyén tartották, „mely a megyei hatóság alá tartozott, tehát nem valamely szabad királyi városban”.³⁹ Megállapítása azonban némi pontosításra szorul: a megyeszékhelyek közt több kiváltságos város is volt (Bars, Komárom, Vasvár stb.), amelyek nem tartoztak az ispán joghatósága alá – ez a tény azonban láthatólag nem okozott problémát, sőt általában ezek a sedriahelyek bizonyultak a leghosszabb életűnek. Hajnik megállapítása csupán a magyarországi városhálózat elitjének számító tárnoki városokra lehet igaz, de azokra sem maradéktalanul. A Csongrád megye székhelyeként szereplő Szeged a 15. század végén, 1498-ban nyerte el a tárnoki városi kiváltságot – a sedria pedig a 16. század elején már Szeren ülésezett.⁴⁰ Pozsony viszont már jóval korábban a tárnoki városok sorába tartozott, a megyei hatóság mégis csak az 1470-es évek végén költözött a csallóközi Somorjára.⁴¹

Két olyan forrással is rendelkezünk, amely módot ad a településméret számítására: a csak becslésre használható 14. század eleji pápai tizedjegyzék, és a (sajnos csupán egy kisebb régióra) pontos portaszámot adó 1427. évi kamarahaszná-összérások.⁴² A települések közti óriási különbséget jól mutatja, hogy amíg a bácsi Várfalu plébániája évi átlagban 5 garast, a baranyai Nagyfalué 7,5 garast fizetett, addig a két szegedi plébánia 235 garast, Esztergom és elővárosai pe-

37 1505: MOL DI 73 428., 1513: MOL DI 82 359.

38 Ld. 20. jegyzetnél.

39 *Hajnik I.*: i. m. 78.

40 Elenchus i. m. 102.

41 Az utolsó pozsonyi sedria: 1477 – MOL DI 17 956. A következő fennmaradt oklevél 1485-ben már Somorján kelt.

42 A tizedjegyzék használatára ld. *Györffy György*: A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez. In: Mályusz Elemér emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp. 1984. 141–157. Kiadása: Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. I/1. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Vatikáni magyar okirattár. Pápai tized-szedők számadásai 1281–1375. Bp. 1887., 1427: ld. 6. jegyz.

dig 290 garast fizettek.⁴³ Az ungi sedriahelyek kapcsán már idézett kamarahaszná-összeírások öt északkelet-magyarországi megye adóköteles portáit vették számba.

Megye	Település	Fizetett tized	Portaszám
Abaúj	Bozita	18 gs.	20
	Középnémeti	25 gs.	71
	Forró	36 gs.	61
	Garadna	20 gs.	21
	Felsőméré		39
Gömör	Gömör		105
	Tornallya		46
Sáros	Sáros		56
Torna	Torna		–
	Komjáti		10
Ung	Kapos	103+26	
	Pálóc	46	
	Ungvár	113	

Az adatok azt mutatják, hogy a népesebb település még nem feltétlenül alkalmasabb megyeszékhelynek, hiszen a sedria többször épp a jelentősebb helyről költözött egy kisebbre. Állításunk helyességét szépen igazolja az abauji példa: mint az összeállításból is kitűnik, Középnémeti és Forró mind a 14. század elején, mind a 15. század elején jóval jelentősebb hely volt, mint Garadna, a megyeszékhely mégis itt állapodott meg egészen a 15. század legvégéig, csak ekkor költözött Felsőmérára. Garadna példája azonban mást is jelez: a számok alapján megállapíthatjuk, hogy a falu a 14. század folyamán nem gyarapodott, azaz megyeszékhely mivolta a település fejlődésére semmilyen ösztönzést nem gyakorolt. Ilyen hatással egyébként a többi sedriahelynél sem találkoztunk – amelyik megyeszékhely possessióként szerepelt a 14. század elején, az általában falu maradt a 15. században is. A megyei törvényszék rendszeres működése önmagában még kevés volt egy település felvirágoztatásához.⁴⁴

43 Györffy I. 207., 266., 889., II. 220. – az adatokat az egyszerűség kedvéért mindenütt garasban adtam meg.

44 A közelmúltban érdekes elméletet dolgozott ki *Kubinyi András* a városfunkciókat ellátó települések kategorizálására, ld. Mezővárosok egy városmentes tájon. A középkori Délnyugat-Magyarország. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1990. 319–335., ill. *Uő*: Miskolc helye az ország középkori településhálózatában. In: Miskolc története. I. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc, 1996. 419–422. Bíraskodási, kormányzati, vásártartási stb. szempontok szerint tíz kategóriát különített el, amelyek szerint a települések ún. centralitási pontokat kaphatnak. Rendszerében a II./1. csoport: megyei ítélőszék rövid ideig, a II./2. csoport: állandó megyei ítélőszék vagy hiteleshely. A fenti példák azonban inkább azt mutatják, hogy egy helység nem attól vált „centrálisabbá”, hogy ott sedriát tartottak, hanem azért tartották ott a sedriát, mert többnyire valamilyen szempontból központi helyen feküdt. A sedria csak jele, de nem oka egy település központi jellegének, „városiasodottságát” pedig egyáltalán nem mutatja. Sőt a városi megyeszékhely általánossá válása csak a 16. sz. második felében létrejövő új megyeszervezet egyik jele.

Már csak egyetlen komolyan szóba jöhető szempontunk maradt: a sedriahelyek földrajzi fekvése, hiszen logikusnak tűnik, hogy a megye hatósága igyekezett mindenki számára jól megközelíthető helyet választani törvényszéke számára. Domborzati térképen megyéről megyére követve a székhelyeket feltevésünk hamar beigazolóódik, sőt megállapíthatjuk, hogy a nemesi megye közönsége számára messze ez lehetett a legfontosabb szempont. A megyei törvényszékek kevés kivételtől eltekintve a forgalmas folyóvölgyekben, átkelőhelyek, révek mellett, fontos útvonalak mentén, útkereszteződésekben, gyakran a megye úthálózatának központjában fekvő településeken telepedtek meg. Abaúj megye sedriahelyei az ország egyik fontos közlekedési útvonalán, a Hernád-völgyben (Bozita az Ida-völgyben), az aradiak a Maros mentén, a tolnaiak a Kapos völgyében (Kölesd a Sió mentén) helyezkedtek el. A Kraszna megyei Nagyfalva a Berettyó, a lipthói Boldogasszonyfalva a Vág, Máramarossziget a Tisza, Torna a Bódva, Sáros a Tarca, Zaránd a Fehér-Körös, Apáthida, Bonchida a Szamos völgyében, a folyó mellett vagy közelében terült el, s a példákat még szép számmal lehet folytatni, a közel másfélszáz sedriahely túlnyomó többsége ugyanis hasonlóképpen folyó mellett feküdt. Közülük jó néhány fontos (országos vagy regionális jelentőségű) átkelőhelynek számított: Győr európai jelentőségű közlekedési csomópont volt, jelentős vásár- és vámhely, fontos átkelőhely a Dunán és a Rábán. Ugyancsak jelentős dunai révhelynek számított Komárom és Esztergom (ráadásul mindkét megye a Duna két partján terült el!), Budafelrhévíz, Pest, Bodrog és Valkóvár. A Tiszán biztosított átkelőhelyet a szolnoki, a szegedi és a Torontál megyei becsei rév. Bars, Gömör és Hont megyék székhelyei bizonyos szempontból alig térnek el egymástól: Bars a megye úthálózatának központja, fontos vámhely volt a Garam mentén, Gömör a Sajó völgyében vezető legfontosabb út mellett feküdt, a Sajón átvezető két hídja ugyancsak fontos vámhelynek számított, a honti Hídvégnél az Ipolyon lehetett átjutni, a mezőváros pedig vám- és vásárhely volt.⁴⁵ A Baranya megyei Nagyfalva ugyan nem feküdt a Dráva mentén, mégis számított a folyó közelsége: erre vezetett ugyanis az út a legfontosabb átkelőhelyhez, a drávántúli területeket a megyéhez kapcsoló aszuági révhez.

A közlekedési szempont – minden egyéb szempontot megelőző – jelentőségét bizonyítja, hogy azok a sedriahelyek, amelyek ennek nem feleltek meg, nem is bizonyultak hosszú életűnek: ilyen volt az abaúji Bozita, a nógrádi Surány, a soproni Gyóró vagy Hegykő. Feltételezésünk helyességét egyébként egykorú források – a 15. század elejétől kezdve felbukkanó birtokátcsatolási kérelmek – is alátámasztják. Legkorábbi kérelmünket 1400-ban vetették papírra: Zsigmond udvari familiárisa, Pálóci Máté Szolnok nevű birtokát, amely Zemplén megyének Unggal határos részén feküdt, „mivel szerfelett sok terhet és költséget jelent számukra, hogy távol esik a megye sedriájától”, Ung megyéhez csatolta.⁴⁶ Az ilyen oklevelek számának gyara-

45 Györffy I. 429–433., II. 499–503., III. 200. A Hídvéget felváltó Nyékre Id. *Kubinyi András*: Egy Hont megyei mezővárosiasodó falu népessége a középkor végén. In: *Város és társadalom a XVI–XVIII. században*. A Miskolci Egyetem történettudományi tanszékeinek konferenciáján elhangzott előadások anyaga. Mályi, 1992. december 15–16. Szerk. Bessenyei József, Fazekas Csaba. Miskolc, 1994. (*Studia Miskolcinsia* 1.) 7–17.

46 MOL DI 8549., ld. Zsigmondkori oklevéltár. (= ZsO) Összeáll. Mályusz Elemér, Borsa Iván. I–IV. Bp. 1951–1994., II. N° 221.

podását elősegítette, hogy 1405-ben Zsigmond úgynevezett nagyobb dekrétuma a megyei törvényszéket a földesúri úriszékek kötelező fellebbviteli fórumává nyilvánította.⁴⁷ Ettől kezdve különösen nem volt mindegy, milyen távolságot kellett megtenni a megyeszékhelyig. 1455-ben például a Kátaság falvait, 1472-ben Felsőszentgyörgyöt helyezték át Külső-Szolnok megyéből Pest megyébe. Az indoklás mindkét esetben szó szerint ugyanaz volt – tudniillik hogy a Pest megyei sedria sokkal közelebb van –, ami azt mutatja, hogy a kancelláriában ez a mondat szerkezet formula-számba ment.⁴⁸ A formula azonban minden esetben megfelelt a valóságnak: a Pálóci birtok valóban közelebb feküdt Kaposhoz, mint Terebeshez, s a Pest megyébe helyezett falvokról is jóval könnyebb volt eljutni Üllőre, mint a Zagyván átkelve, vízjárta területeken keresztül Szolnokra.

Az ideális sedriahely tehát valahol a megye közepe táján, minden irányból jól megközelíthető helyen feküdt – Nyitra például mind a Vág, mind a Nyitra folyó völgyében fekvő falvakból, mind a déli, síksági településekről egyformán könnyen volt elérhető. Azokban az esetekben, ahol a megyeszékhely feltűnően közel esett – bármelyik irányban – a megyehatárhoz, elhelyezkedését jól magyarázzák a domborzati viszonyok, s a domborzattól függő megtelepedési határok. Nyitra, Bars vagy Hont megyében vagy még látványosabban az északkelet-magyarországi Ungban, Beregben vagy Ugocsában a településszerkezet meglehetősen hasonló képet mutatott: a megye déli, síkvidéki területén helyezkedett el a települések döntő többsége, a megye területének közel felét kitevő erdős hegyvidéken jóval kevesebben éltek.⁴⁹ Valószínűleg jelentős szerepet játszott a Bakony hatalmas, – télen még ma is – nehezen járható erdőrengetege a két Veszprém megyei törvényszék kialakulásában: a Bakonytól nyugatra fekvő települések a vásárhelyi, a keleti oldal települései pedig a veszprémi székhez tartoztak. A sedriahely kiválasztásában azonban nem egyszerűen azt vették figyelembe, hol helyezkedett el a legtöbb település – ezeknél a falvaknál ugyanis láthatóan számított a birtokosok személye is. Mint köztudott, a 14. századtól egyre több birtokos részesült a később pallosjognak nevezett szabadispánság kiváltságában, amellyel tulajdonképpen birtokai és az ott élő népek kikerültek a megyei joghatóság alól. A

47 *Decreta Regni Hungariae. (= DRH) Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. Publikationen des Ungarischen Staatsarchivs II/11.)* 222.

48 1472. máj. 15. Buda. – „eandem possessionem Felsewzenthgyergh in comitatu Zolnok exterioris existentem ad comitatum Pesthiensem, cuius sedí iudiciarie eadem possessio Zenthgyergh magic in propinquo, quam sedí ipsius comitatus Zolnok exterioris adiacere perhibetur”. MOL DI 68 071., 1455. ápr. 22. Bécs. – „possessiones ipsorum Chekekathaya predictam ac Egreskathaya, Janoshyda et Zenththamaskathaya neconon portionem possessionariam ipsorum in possessione Warok vocata omnino in comitatu de Zolnok exteriori existentiam habitas de eodem comitatu Zolnok exteriori ad comitatum Pesthiensí, quia sedí iudiciarie pretactí comitatus Pesthiensis magis propinque, quam ipsius comitatus de Zolnok exteriori existere perhibentur”. MOL DI 98 364. További példák: Pest megye története. I. (megjelenés alatt.)

49 Ld. *Györffy I–III. térképmelléklete: Bars, Bereg, Hont megyék, Engel P.: Ung i. m. 963. (térkép), Szabó István: Ugocsa megye. Bp. 1937. IV. sz. térképmelléklet; Fügedi Erich: Nyitra megye betelepülése. Bp. 1938. térképmelléklet.*

kiváltságot elsősorban az udvari nemesség tagjai kapták meg, s mivel szinte kizárólagosan ugyanez a kör részesült a jelentősebb birtokadományokban is, a nagybirtok tulajdonképpen függetlenedett a megyei intézménytől. A megyei törvényszék elsősorban a kis- és köznemesség fóruma maradt, s a megye közönsége a székhelyválasztásban valóban alkalmazkodott az „ügyfelek”, vagyis saját maga igényeihez. Bars, Baranya, Bereg megyékben a kismemesi birtokok a megye déli felén helyezkedtek el – itt talált székhelyet a sedria is. Biharban a Körösök síksága oszlott meg a közép- és kismemesek között, Gömörben a köznemesek Gömör környékén és a megye déli harmadában, Hontban az Ipoly mentén és a Bor-völgyben éltek nagyobb számban. Az erdélyi Hunyad megyében az Egregy és a Sztrigy mentén élt számottevő egyfalus nemesség, s akárcsak előző példánkknál, ez esetben is itt állapodott meg a megyeszékhely.⁵⁰ Szatmár megye kismemesi falvai elsősorban a Szamos mentén helyezkedtek el – a szatmári sedria gyakori költözései ellenére mindvégig ezen a vidéken maradt.⁵¹ Máramarosban a Tisza Máramarossziget feletti szakaszán, a Kaszó-vidéken és a Visó-Iza mellékén jöttek létre azok a román falvak, melyek szinte kivétel nélkül jellegzetes kismemesi falvakká váltak – a megyeszékhely Sziget körül az ország többi területéhez képest is feltűnően nagyszámú nemesség élt.⁵² Ugocsa megyében a Tisza alsó folyása mellett, elsősorban a déli parton mintegy 18–20 faluból álló összefüggő kismemesi vidék terült el – ez a terület tette ki a megye falvainak egynegyedét. A megyeszékhely Sásvár itt, a Tisza jobb és bal partján vezető két út közti átkelést biztosító rév közelében feküdt.⁵³ Nagyszámú kismemesség élt Trencsén megyében is: a Vág mellett, elsősorban a Beszterce-Bolondóc közti szakaszon – várjobbágyi eredetű – kismemesi falvak csaknem összefüggő láncolata húzódott, az egészen kismemesség Trencsén körül szaporodott el a legjobban.⁵⁴ A példákat még lehetne sorolni, de talán elég, ha már csak az ország nyugati határán fekvő három megye birtokmegoszlására vetünk egy pillantást: Vasban, Sopronban és Zalában a – 14. században még királyi kézen lévő – nagy uradalmak elsősorban az országhatár mentén, a megyék nyugati területein helyezkedtek el. A közép- és kismemesi birtokok Sopronban a Répce mentén és a Rábaközben, Vasban elsősorban a Rába mentén feküdtek – elhelyezkedésükhöz alkalmazkodott a megyei törvényszék is.⁵⁵ Zalában a nemesség nagy száma szükségessé tette több sedriahely működését is, ezek a székhelyek azonban egymáshoz viszonylag közel, a megye keleti felében alakultak ki.⁵⁶

50 Györfly bevezetések, ill. szövegközi térképek: Bars: I. 419., Baranya: I. 257., Bereg: I. 525., Bihar: I. 579., 581., Gömör: II. 473., Hont: III. 164., Hunyad: III. 287.

51 Maksay Ferenc: *A középkori Szatmár megye*. Bp. 1940. 27. Kismemes-faluk a középkorban – térkép.

52 Belay Vilmos: *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*. Bp. 1943. 43., 60–62., 64–74., 102.

53 Szabó István: i. m. 40–41. 1. sz. vázlat: Ugocsa megye települési képe a XIV. sz. elején.

54 Fekete Nagy Antal: *Trencsén vármegye*. Bp. 1941. (Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. IV.) 31–32., 38.

55 Csánki D.: i. m. II. 710–711.; Belitzky János: *Sopron vármegye története*. Bp. 1938. 732–791.

56 Megválaszolatlan kérdés, hogy a hasonlóan nagy területű, nagyszámú nemességgel bíró Szatmárban vagy Szabolcsban miért nem alakult ki két törvényszék.

Egyenként megvizsgálva azokat a szempontokat, amelyek felmerülhettek a nemesi megyék székhely-választásánál, a kép már egyáltalán nem tűnik olyan áttekinthetetlennek, mint vizsgálatunk kezdetén. A székhelyek kiválasztásánál elsődleges szerepet játszott az a szempont, hogy a törvényszék a megye nemessége számára könnyen elérhető helyen fekdjön. Az ideális megyeszékhely fontos utak mentén vagy kereszteződésében, jól járható folyóvölgyben, a környék legforgalmasabb révátelőhelye, esetleg hídja mellett fekdött, a megyének azon a részén, ahol a legnagyobb számban élt a megyei nemesség. Mivel a sedriát általában az alispán vezette, aki – főleg a 14. században – gyakran állt várnagyként az ispáni honorvár élén, optimális esetben a sedriahely e vár mellett vagy közelében helyezkedett el. Ahol azonban az „ügyfelek” igénye és az alispán érdeke nem esett egybe, ott a megyeszékhelyet inkább a törvényszékre járó nemesség igényei szerint választották ki – ez történt például Bereg megyében, ahol a nemesség a déli területeken lakott, a Munkács körüli vidék pedig szinte lakatlan volt. A nemesi tömegekhez való alkalmazkodás egyébként magyarázatot ad arra is, miért szerepelt a sedriahelyek között sok régi ispáni székhely is: környékükön ugyanis – mint például Trencsén megyében – viszonylag nagy számban éltek várjobbágyi eredetű nemesi családok.⁵⁷ Az, hogy a megyeszékhely mekkora település volt, és ki volt a birtokosa, ezek után már jóval kevésbé volt érdekes. Az ideális székhelyek többsége ugyan a mezővárosi kategóriába tartozott, de mint láttuk, egy kis falu is helyet adhatott a törvényszéknek – ha jó helyen fekdött, akár évszázadokon keresztül is. Arra is akadt példánk, hogy egy-egy nagy hatalmú ispán a saját birtokára helyeztette át a törvényszéket, ez azonban nem fordulhatott gyakran elő – hiszen ebben az esetben a megyeszékhely állandóan az ispán személyével együtt változott volna.

A megyei törvényszéket általában kéthetente tartották, idézni is a tizenötödik napra szoktak – ha azonban túl sok volt az elintéznivaló, minden héten tartottak sedriát.⁵⁸ Szabolcs megyében például már 1340-ben hetente összeült a megyei törvényszék, mint a fennmaradt oklevelekből kiderül, rendszeresen nyolcadnapra halasztottak.⁵⁹ A sedria napja hétfőtől szombatig bármelyik nap lehetett. Vasárnap nem tartottak sedriát, a leggyakoribbnak pedig a hétfői sedria bizonyult. Mint az ungi székhelyeknél már említettük, a törvényszéki nap sok esetben egybeesett a megyeszékhelyen tartott hetivásár napjával. Beregszászon szombatra, Gömörön hétfőre, a szabolcsi Semjénben csütörtökre, Bonchidán keddre esett a sedria is és a hetivásár is.⁶⁰ Zala megyében Kapornakon csütörtökön, Renneken pénteken, Tapolcán szerdán tartották a hetipiacot és a sedriát – mint Holub József megjegyezte, ezek a napok voltak „a legalkalmasabbak a sedria tartására, amikor úgysis sok ember jött össze e helyeken különféle dolgaik elintézésére”.⁶¹ A tapolcai és renneki szék szerepét néhány évre

57 A várjobbágyok és a nemesi megye viszonyára ld. *Zsoldos Attila: A várjobbágyi birtoklás megítélésének változásai a tatárjárást követő másfél évszázadban.* Aetas 1990. 3. sz. 16–23.

58 *Hajnik I.*: i. m. 78.

59 Pl. Kállay I. 596., 597., 599.

60 Vásárnapokra: Beregszász: *Györffy I.* 533.; Gömör: ZsO IV. N° 553.; Semjén: Hazai Okmánytár i. m. 128., Bonchida: *Györffy II.* 62.

61 *Holub J.*: i. m. 222.

Szentgrót, majd 1494-től Szántó vette át – itt azonban már a hetipiacot kedden, az ítélszékét hétfőn tartották. Nézzünk további dunántúli példákat: Vasváron a vásárnap és a sedria napja hétfőre, Somogyváron (az 1480-as évekig) szombatra, Vásárhelyen csütörtökre esett. Veszprémben szerdán és szombaton tartottak hetipiacot – a megyei törvényszék az 1480-as évekig a szombati, az 1490-es évektől a szerdai piacnapra esett.⁶² Általánosítani azonban – számos példánk ellenére – nem lehet, Szántó esete ugyanis nem volt elszigetelt jelenség. Adataink alapján úgy tűnik, hasonlóképpen nem esett egybe a két nap például Pozsonyban, Szepesváralján vagy Sajószentpéteren.⁶³ Ha sorra vesszük azokat a megyéket, ahol többször is változott a megyeszékhely, a törvényszék napja alapján két csoportot különíthetünk el: az egyikbe tartozik a már említett Zala, Zemplén és Szabolcs – ezekben a megyékben a sedria napja együtt változott a sedriahellyel. Szabolcs megyében például Oroson hétfőn, Ibronyban kedden, Ramocsaházán csütörtökön, Kálion szombaton, Semjénben csütörtökön, Balkányban pénteken, Fejértőn szombaton és Apagyon hétfőn tartották a törvényszéket – azokon a településeken, amelyeken tartottak hetipiacot, valószínűleg a piacnapra esett a sedria. A másik csoportban ezzel szemben – függetlenül a székhelyek számától – a törvényszék napja állandó volt: Szatmárban a 15. század végéig csütörtök, majd szerda volt a sedria napja, Arad megyében kedden (1455 után szombaton), Beregben szombaton majd hétfőn, Biharban kedden, Nógrádban, Sopronban, Közép-Szolnokban és Tolnában pedig hétfőn tartották a sedriát, akárhova is költözött a megye hatósága. Hasonló jelenséget gyakran tapasztalunk azokban a megyékben is, ahol csak egyszer költözött a sedria: Szentpéterről Miskolcra, Szegedről Szerre, Hídvégről Nyékre vagy Pozsonyból Somorjára. Az állandó törvényszéki nap ezekben a megyékben meglehetősen határozottan kérdőjelezi meg a piacnap és a sedria törvényszerű kapcsolatát. Noha épp a gyakran költöző megyékben a székhelyek egy része olyan faluban volt, ahol soha nem is tartottak hetivásárt,⁶⁴ az itt felsorolt megyék sedriahelyei közt is általában több vásáros helyet ismerünk: Sopronban például Kál és Csepreg, Aradban Szombathely és Arad.

A megyei hatóság ügyfeleinek az idézésben kítűzött napon, ezen belül a szokásoknak megfelelő időben – ahogy az oklevelekben szerepel, *horis legitimes* vagy *congruis et sufficiens horis* – kellett megjelenniük.⁶⁵ Az „alkalmas órák” kifejezés alatt a nap besötétedésig tartó időszakát értették – ha valamelyik peres fél nem érkezett meg időben, a szabályok szerint estig kellett várakozni rá.⁶⁶ Sötétedéskor a szokásoknak megfelelően befejezték a munkát, az elmaradt ügyekre a következő sedrián kerítették sort.⁶⁷

62 Az adatokat összegyűjtötte: *Kubinyi A.*: Mezővárosok i. m. 326. 24. jegyi.

63 Pozsony: sedria szombaton, majd hétfőn, vásár pénteken (ZsO IV. N° 2466.); Szepeshely: sedria hétfőn, vásár csütörtökön (ZsO IV. N° 2698.); Szentpéter: sedria csütörtökön, vásár kedden (ZsO IV. N° 1759.)

64 Makrav F.: i. m. 105. térkép: Városok és kiváltságos helyek a középkorban.

65 Példákat hoz *Hajnik I.*: i. m. 236., ill. MOL DI 90 272.

66 Pl. Kállay I. N° 221., 465.

67 Az esti munkazárást annyira komolyan vették, hogy egy 1514. évi vizsgálati jegyzőkönyv szerint Nagy Albert ugocsai alispánt többek között azért jelentették fel, mert a megye székén kiadott oklevelet tilos órában és nem a megszokott időben – mint a tanúk elmondták, gyertyavilágnál – pecsél-

A megyei törvényszéken megjelenő ügyfelek száma nagy ingadozást mutathatott – néha nagyon kevesen, néha pedig tömegesen keresték fel a sedriát. Az ítélkezéshez nélkülözhetetlen volt az ispán vagy alispán és a szolgabírók jelenléte,⁶⁸ mellettük – a sedria törvényes működésének biztosításához – bírótársként még jelen volt több-kevesebb megyebeli nemes. Ha kevesen gyűltek össze, ítélőtársak hiányában kénytelenek voltak elhalasztani a pereket.⁶⁹ Rajtuk kívül már csak egy személyre volt szükség, az oklevelek kiállítását végző notóriusra, jegyzőre.⁷⁰ A megyei nemesség minél nagyobb számú megjelenését egyébként nemcsak az igazságszolgáltatás folyamatossága, hanem a királyi parancsok kihirdetése is szükségessé tette. Zsigmond király például 1411. szeptember 29-én parancsot intézett Vas (és feltehetően az összes többi) megyéhez, miszerint német királlyá választva új pecsétet vésetett, ezért bírói székükre hívják össze a megye nemeseit és bármely más állapotú birtokos embereit, és ismertessék számukra e levelet.⁷¹ Mint példánkban is kitűnik, a megye székén nem nemesek is megjelenhettek, akárcsak – a 14. század közepén készült Ars Notariában fennmaradt oklevélformula szerint – a közgyűléseken is.⁷² A sedria előtt olykor valóban tömegesen jelentek meg az ügyfelek: elég volt két esküre ítelt peres fél, hogy több száz ember gyűljön össze.⁷³ Az már szinte természetes, hogy ahol ennyien megjelentek, akik ráadásul egymással perben-haragban álltak, gyakori volt az összetűzés. Az 1375. évi, már említett ungi eset – mikor is Csicseri János társaival szétverte a sedriát – korántsem volt elszigetelt jelenség. A szatmári Domahidai Miklós 1366-ban Csengeren támadt törrel az alispánra, 1484-ben pedig az ugoccai sedrián tört ki parázsverekedés.⁷⁴ Az ilyen esetek gyakoriságát jelzi, hogy a sedria megsértőit Zsigmond 1435. évi törvénye súlyos büntetéssel, 25 márka bírsággal sújtotta, s a rendelkezést Mátyás is, Ulászló is megerősítette.⁷⁵ Mátyás ezen túlmenően elrendelte: azért, hogy a törvényszékre min-

---

telte meg. *Gábor Gyula*: Péterfalvi Nagy Albert ugoccai alispán nemessége. Turul 1918–1921. 11–20. Az ügyvel néhány éve már foglalkoztam: *Csukovits Enikő*: A középkori írástudók „munkaideje”. Levéltári Közlemények 1992. 12.

68 A sedrián általában az alispán vett részt, mindössze egy-két megyében tapasztalható, hogy az ispán gyakran vezette az ítélőszéket, pl. Barsban, Borsodban, Komárom és Nyitra megyékben. A szolgabírók száma négy volt, az erdélyi megyékben és Rácsban, Krassóban, Mosonban, Pilisben, Pozsegában, Külső-Szolnokban, Tornában, Valkóban és Veszprémben viszont csak kettő. Közülük Krassó és Veszprém megyékben feltehetőleg székenként volt két-két szolgabíró.

69 1333-ban Szabolcs megye „propter paucitatem nobilium ac absente iudiciū” halaszt pert. AO III. Szerk. Nagy Imre. Bp. 1883. 26. 1337-ben Veszprémben halasztanak pert, „mivel ítélő társaink kevesen voltak jelen”. AO 111. 333. A kérdésre ld. *Hajnik I.*: i. m. 79–80.; *Török P.*: i. m. 34.

70 *Hajnik I.*: i. m. 80.; *Istványi G.*: A megyei írásbeliség i. m. 549–551.

71 *Hajnik I.*: i. m. 79–80.; ZsO III. N° 993.

72 A közgyűlések összehívásával foglalkozó szakasz szerint a meghívottak: „universis nobilibus et ignobilibus ac aliis cuiusvis status et conditionibus hominibus in dicto comitatu commorantibus”. *Martinus Georgius Kovachich*: Formulae solennes styli... Pesthini 1799. 6.

73 Pl. Kállay I. N° 305. 1327: Szabolcs megye előtt a Laskodi Mihály fiának Ábrahám nevű jobbágya 100 tanúval bizonyította, hogy Kozma fia Hernicus megsebezte – az alperest ötvenedmagával letendő esküre utasították.

74 Kállay II. N° 1582.; MOL Df 223 762. (Acta anni 1484. 9.)

75 1435:7. tc.: DRH 1301–1457. 265., 1486:58. tc.: DRH 1458–1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam, additamentis auxerunt, commentarius notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa

denki félelem nélkül bemehessen, a nemesek, valamint familiárisaik és jobbágyaik fegyvereiket tegyék le, s a sedriára fegyvertelenül lépjenek be.⁷⁶ A törvény szerint a fegyvereket a szálláson – *in hospitibus* – kellett hagyni, a sedria helyéről azonban sem itt, sem az oklevelekben nem esett szó. Egyetlen esetben szerzünk tudomást arról, hogy a zalai Szántón 1496-ban a törvényszéket a nem nemes Imre fia György házában tartották.⁷⁷

A középkorban még nem volt megyeháza, az biztos – hogy a megyei hatóság kocsmában vagy magánháznál, nemesi kúriában vagy jobbágyportán ült össze, évtizedeken át ugyanabban az épületben, vagy alkalmanként más-más portára költözve, erről sajnos hallgatnak a források. A „szokott módon” tartott megyei törvényszéket vizsgálva így utolsó kérdésünk lehet, hogy végleg megválaszolatlan marad.

ENIKŐ CSUKOVITS

COUNTY SEATS IN THE MIDDLE AGES

In the first decades of the fourteenth century—apart from a few exceptions—the institution of *noble county* was established throughout the country. It performed its tasks in two forums: the occasional general assembly, and the county law court that was summoned regularly and had a permanent location. We can consider the latter to be the county seat. In about one-third of the counties, an ideal county seat could be found immediately. However, in several counties the location often changed. The number of seats of which we are currently aware is 140.

The study seeks primarily to examine how the county authorities or communities made their choice of seat. The examples demonstrate that geographical and communication considerations were the primary factors influencing their decisions: almost all county seats were located in settlements lying next to important roads, at junctions, or near ferry crossing-points. In general, seats lay in the most densely inhabited parts of counties, primarily in those areas where the lands of the small and middle nobility—who visited the law courts in large numbers—were located. Since the law courts were generally led by a sub-prefect, who was often warden of the castle belonging to the office of prefect, the ideal location for the seat was next to or near the prefect's castle. The choice of seat was not generally affected by the size or rank of a settlement nor by who it was that owned the settlement.

The law courts held session from morning until dusk once or twice per week and always on the same day of the week. Since there were still no county halls, law courts were accommodated in whatever building was chosen for the purpose. The day on which a law court held session was very often the local market day; however, this was not always the case.

Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. Publikationen des Ungarischen Staatsarchivs II/19.) 298.; 1492:67. tc.: Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvéncikkek. Szerk. Dr. Márkus Dezső. Bp. 1899. 524–525.

76 1486:65. tc.: DRH 1458–1490. 302. „tam nobiles quam etiam eomm familiares et jobagiones sedem iudiciariam ingressuri arma omnia – cuiuscunque generic existant – in hospitibus deponere et inermes in ipsam sedem ingredi debeant”.

77 Holub J.: i. m. 219.

megye	székhely	ideje	jelzet	napja
Abaúj	Bozita	1314.	AO I. 399.	kedd
	Középnémeti	1316–35.	DI 60 165., 60 220.	kedd
	Forró	1320–30.	DI 2017., 83 371.	csütörtök
	Garadna	1362–1525.	DI 83 289., 24 182.	szerda
	Felsőméra	1498–99.	DI 20 719–83 992.	szerda
Arad	Szombathely	1363.	DI 91 693.	kedd
	Iváncs	1372.	DI 52 200.	kedd
	Arad	1395., 1452–1517.	ZsO I. 3985., Sztáray II. 496., DI 29 960.	péntek, 1452- től: kedd, 1455-től: szombat
	Bizere	1405.	ZsO II. 3877.	kedd
	Keszi	1437.	Sztáray II. 330.	kedd
Bács	Várfalva	1355.	AO VI. 383.	csütörtök
	Bács	1461–1520.	DI 15 594., 23 436.	csütörtök
Baranya	Nagyfalu	1302–1524.	DI 40 287., 89 184.	csütörtök, 1315-től: hétfő
	Szenttrinitás	1466–69., 1475.	Df 260 124., 260 110., 260 123.	hétfő
Bars	Bars	1322–1525.	<i>Györffy</i> I. 431., DI 90 741.	csütörtök
	Léva	1347.	DI 87 221.	csütörtök
Békés	Edeles	1398.	ZsO I. 5579.	hétfő
	Békés	1461.	DI 15 577.	hétfő
Bereg	Beregszász	1299–1492.	CD VI/2. 216., 56 244.	szombat, 1459- től: hétfő
	Déda	1358., 1361.	Kállay 1295., 1407.	szombat
	Kászony	1492.	DI 84 571.	hétfő
	Bégány	1493–95.	DI 82 060., 69 874.	hétfő
	Ardó	1496–1524.	DI 20 511., 23 956.	hétfő
Bihar	Pályi	1327–38.	DI 40 509., 26 555.	kedd
	Micske	1369–93.	Kállay 1623., DI 89 582.	kedd
	Szentjános	1467–1524.	DI 16 576., 23 947.	kedd
Bodrog	Bodrog	1374–1438.	Zichy III. 563., VIII. 620.	szombat, 1431-től: hétfő
	Hájszentlőrinc	1392., 1466–1526.	Zichy IV. 501., DI 16 296., 89 226.	hétfő
	Geszt	1512–13.	DI 82 343., 89 030.	hétfő
Borsod	Szentpéter	1369–1461.	DI 96 444., 67 455.	csütörtök
	Miskolc	1465–1524.	DI 90 060., 67 535.	csütörtök, 1500-tól: szerda
Csanád	Csanád	1442–1519.	DI 55 251., 23 204.	szombat
Csongrád	Szeged	1411–1485.	ZsO III. 626., DI 19 044.	hétfő
	Szer	1504–22.	DI 94 649., 98 376.	hétfő
Doboka	Bonchida	1334–1479.	Doc. Trans. XIV/3. 575., DI 62 912.	hétfő, 1464-től: kedd

megye	székhely	ideje	jelzet	napja
	Lóna	1372.	HOkl 296.	kedd
Esztergom	Esztergom	1458.	DI 15 282.	hétfő
Fejér	Fehérvár	1358–1405.	DI 106 133., ZsO II. 4104.	kedd, hétfő
Solt-szék	Solt	1333–1509.	Zichy I. 408., DI 46 918.	hétfő
Gömör	Gömör	[1291–1301.]– 1524.	DI 57 063., 23 938.	hétfő
	Tornallya	1362., 1412–18.	DI 57 092., 96 828., 98 356.	hétfő
Győr	Győr	1412–1514.	ZsO III. 2770., DI 90 425.	szombat
Heves	Kompolt Verpelét	1323–46., 1348. 1347., 1355–1526.	Df 210 558., DI 58 522., 3776. DI 50 392., 96 343., 24 271.	szerda hétfő
Hont	Hídvég Nyék	1342–1493. 1494–1525.	DI 87 139., DI 95 849. DI 95 850., 95 877.	szerda szerda
Hunyad	Barcsa	1390–1505.	Teleki I. 223., DI 30 965.	szerda, 1468-tól: kedd
Kolozs	Apáthida	1381–1482.	<i>Csánki</i> V. 328., DI 74 218.	szerda
Komárom	Komárom	1370–1522.	DI 63 083., 23 652.	kedd
Krassó	Mezősomlyó	1343–1431.	Krassó III. 13., 342.	kedd, 1364-től: szombat
	Haram	1350–1374.	DI 91 411., Krassó III. 126.	csütörtök
Kraszna	Nagyfalu	1333–1510.	DI 40 650., 65 454.	kedd
	Ilosva	1516–18.	DI 65 464., 65 467.	kedd
Liptó	Boldog- asszonyfalva	1447–1518.	DI 64 881., 73 601.	szerda
Máramaros	Sziget	1383–1504.	Mihályi 79., DI 86 727.	szombat, 1384- től: szerda, 1423-től: kedd
Nógrád	Surány	1329–1400.	DI 75 356., ZsO II. 397.	szerda, 1358- től: hétfő
	Nándor Szécsény	1405. 1444–1524.	ZsO II. 4284. DI 13 812., 105 295.	hétfő hétfő
Nyitra	Nyitra	1307–1525.	DI 1702., 60 095.	szerda, 1426- től: csütörtök, 1489-től: kedd
Pest	Pest Buda Hartyán Üllő	1379. 1408. 1430. 1453., 1465–1525.	DI 98 075. DI 58 823. DI 12 181. DI 59 444., Df 210 427., <i>Bártfai Szabó</i> 1458.	kedd szerda csütörtök változik, 1497- től: szerda
Pilis	Budafelhévíz	1510–23.	DI 106 051., 106 069.	hétfő
Pozsega	Pozsegavár	1421–1509.	DI 34 058., 74 755.	péntek
Pozsony	Pozsony	1313–1477.	AO I. 315., DI 17 956.	szerda, 1372- től: szombat, 1397-től: hétfő
	Somorja	1485–1521.	DI 19 074., 62 074.	hétfő
Sáros	Sáros	1329–1524.	DI 60 198., 23 881.	hétfő, 1459-től: csütörtök

megye	székhely	ideje	jelzet	napja	
Somogy	Somogyvár	1390–1525.	HO III. 242., DI 24 099.	szombat, 1396-tól: kedd, 1463-tól: hétfő	
Sopron	Hegykő	1329.	Sopron I. 120.	hétfő	
	Locsmánd	1360–62.	Sopron I. 326., 335.	hétfő	
	Szakony	1363–65.	Sopron I. 338., 360.	hétfő	
	Csepreg	1368–1410.	Sopron I. 379., 612.	hétfő	
	Újkér	1412–37., 1462–79., 1495–1517 körül	Sopron II. 5., 257., 412., 526., 572., 618.	hétfő	
	Kál	1449–56., 1460–62.	Sopron II. 343., 394., 407., 417.	hétfő	
Sopron–Rába- köz-szék	Ság	1458–59.	Sopron II. 404., 407.	hétfő	
	Gyóró	1488.	Sopron II. 551.	hétfő	
	Bogyoszló	1400–1401.	Sopron I. 540., 553.	hétfő	
	Németi Keresztúr	1405–1505. 1433.	Sopron I. 566., II. 597. Sopron II. 191.	hétfő hétfő	
Szabolcs	Orros	1318.	Kállay 81.	hétfő	
	Ibrony	1319. k.	Kállay 90.	kedd	
	Kálló	1319., 1320–21., 1324–25., 1327–40., 1343–55., 1356., 1357–1418.	Kállay 91., 103., 114., 215., 235., 293., 599., 681., 1156., 1192., 1226., Zichy VI. 493.	szombat	
		Ramocsaháza	1319.	Kállay 96.	csütörtök
		Semjén	1322–23., 1325–26.	Kállay 154., 186., 256., 287.	csütörtök
		Balkány	1341–43.	Kállay 621., 680.	péntek
		Fejértó	1355–56., 1357.	Kállay 1159., 1191., 1221.	szombat
	Apagy	1459–1526.	DI 15 310., 97 721.	hétfő	
Szatmár	Géc	1316.	Kállay 70.	csütörtök	
	Vetés	1320., 1325., 1376.	Kállay 104., 241., 1730.	csütörtök	
	Dara	1322.	Kállay 149.	csütörtök	
	Tatár	1322.	Kállay 156.	csütörtök	
	Dob	1323.	Kállay 179.	csütörtök	
	Lökös	1326.	Kállay 273.	csütörtök	
	Dománhida	1337–38., 1339., 1512–24.	Kállay 511., 539., 556., DI 20 505., 97 706.	csütörtök, 1512-től: szerda	
	Majtény	1338., 1345-53., 1360.	Kállay 550., 793., 1113., 1370.	csütörtök	

megye	székhely	ideje	jelzet	napja
	Csenger	1353., 1358-60., 1362-66., 1384-1506.	Kállay 1117., 1289., 1356., 1446., 1582., 1969. Df 69 892.	csütörtök, 1497-től: szerda
	Cseke	1357-58., 1367.	Kállay 1220., 1241., 1596.	csütörtök
	Óvári	1380.	Kállay 1811.	csütörtök
Szepes	Szepesváralja	1344-1516.	Df 40 942., 84 091.	hétfő
	Szentmárton- hegy	1361-96.	Df 60 286., CD X/2. 405.	hétfő
Szepes, tízlán- dzsás-szék	Csütörtökhely	1406-1503.	Df 13 496., 65 366.	szerda
Szolnok	Majád	1327.	Df 40 510.	kedd
	Kene	1363-1397.	Kállay 1468., ZsO I. 4769.	hétfő
	Szolnok	1407.	ZsO II. 5880.	-
Közép-Szolnok	Kene	1450.	Jakó 859.	hétfő
	Szakácsi	1464-70.	Df 65 086., 65 099.	hétfő
	Tasnád	1475.	Df 65 114.	hétfő
	Ákos	1476-1521.	Df 88 583., 65 476.	hétfő
Külső-Szolnok	Szolnok	1495-1503.	Df 46 322., 56 342.	hétfő
Temes	Temesvár	1392-1496.	ZsO I. 2622., Df 86 024.	kedd
Tolna	Görbő	1344-49., 1471.	Kállay 777., 988., Df 106 619-21.	hétfő
	Kölesd	1392-97.	Zichy IV. 399., V. 136.	hétfő
	Szakály	1399.	Zichy V. 136.	hétfő
	Csernyéd	1400-1525.	Zichy V. 209., Df 89 219-20.	hétfő
Torna	Torna	1429.	Df 65 872.	hétfő
	Komjáti	1464-1518.	Df 75 911., 84 113.	hétfő, 1499-1504 közt: szerda
Torontál	Becse	1406-21.	Df 53 275., 54 149.	hétfő
	Aracs	1448.	Df 55 368.	szerda
Trencsén	Trencsén	1327-1511.	Df 261 446., Df 21 993.	hétfő
Turóc	Szentmárton	1360-1525.	Df 63 073., 47 632.	hétfő, 1396-től: csütörtök
	Mosóc	1351-52., 1462.	Df 249 702., 249 553.	hétfő, 1462: csütörtök
Ugocsa	Sásvár	1365-1524.	Df 70 647., Df 95 535.	csütörtök, 1455- től: kedd
Ung	Kapos	1316-1472. 1497-1505., 1512-1518.	Df 32 131., 69 848., 20 582., 73 428., 47 000., 23 009.	szombat
	Pálóc	1473-82.	Df 69 850., 69 862.	hétfő
	Ungvár	1491-97., 1507.	Df 69 872., 32 032., 73 434.	csütörtök, 1493-től: kedd
		1522-25.	47 476., 24 114.	1522-től: szerda
Valkó	Valkóvár	1396-1413.	Zichy V. 27., VI. 277.,	csütörtök
	Tordafalva	1466.	Df 16 381.	csütörtök

megye	székhely	ideje	jelzet	napja
Vas	Vasvár	1350–1526.	Sopron I. 210., DI 58 362.	hétfő
Veszprém	Veszprém	1324–1524.	DI 40 453., 23 927.	szombat, 1496-tól: szerda
Veszprém, Vásárhely-szék	Vásárhely	1349–1524.	HO III. 159., DI 47 544.	csütörtök
Zala, kapornaki-szék	Kapornak	1326–1526.	Zala I. 186., DI 36 747.	csütörtök
Zala, tapolcai-szék	Tapolca	1331–1482., 1503–1506.	Zala I. 256., Holub 216., Df 201 540., DI 105 084.	szerda
Zala, renneki szék	Rennek	1357–1483.	Zala I. 571., DI 93 560.	péntek
Zala, tapolca- renneki szék	Szentgrót	1486–94.	Holub 216., DI 93 666.	szerda
	Szántó	1494–1522.	DI 93 666., 93 835.	hétfő
Zaránd	Szineke	1401.	ZsO II. 1036.	hétfő
	Zaránd	1467–1524.	DI 63 223., 89 190.	hétfő
Zemplén	Zemplén	1299–1309., 1510.	CD VI/2. 215., DI 57 239., 22 085.	hétfő
	Terebes	1347–1395., 1454–64.	AO V. 30., ZsO I. 4100., Sztáray II. 508., DI 15 974.	kedd
	Szécs	1436., 1476–1502.	Sztáray II. 328., DI 68 657., 32 042.	hétfő, 1476-tól: csütörtök
Zólyom	Zólyom	1476–1518.	DI 63 263., 84 750.	csütörtök

A táblázatban csak az egyes székhelyekre vonatkozó első és utolsó adat szerepel. A dátumok egy részét a hátralévő archontológiai kutatások feltehetőleg tovább pontosítják, több megyénél azonban már nem számíthatunk új adatokra.

A jegyzetekben még nem említett rövidítések feloldása:

Bártfai Szabó = Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Bp. 1938.

Doc. Trans. = Documente privind istoria Rominei C. Transilvania. Red. resp. Mihail Roller. Veacul XIV. Vol. 1–4. Bucuresti, 1953–54.

HOKI = Hazai Oklevéltár 1234–1536. Szerk. Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula. Bp. 1879.

Jakó = A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei 1289–1556. Kivonatokban közzét. és a bevezető tanulmányt írta: Jakó Zsigmond. I–II. Bp. 1990.

Mihályi = Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századokból. Egybegyűjté és jegyzetekkel kísérvé kiadta apszai Mihályi János. Máramaros-Sziget, 1900.

Teleki = Barabás Samu: A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. Bp. 1895.

Zala = Zala vármegye története. Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. I–II. Bp. 1886–1890.

